

IJTIMOY HIMOYA TIZIMINING XORIJIY TAJRIBASI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11401510>

D.A.Sholdorov, TDIU, “Byudjet hisobi va g‘aznachilik ishi” kafedrasi mudiri

Annotatsiya. Mazkur maqolada dunyo mamlakatlarida ijtimoiy himoya tizimida olib borilayotgan islohotlar, ilg‘or tajribalar, muammolar va takomillashtirish imkoniyatlari, ijtimoiy himoyaga muxtoj aholini moliyaviy qo‘llab-quvvatlashning xalqaro standartlari va muvofiqlik mezonlari bilan bog‘liq muammolari va aholining zaif qatlamlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar. Xalqaro Mehnat Tashkiloti, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Ijtimoiy himoya, ijtimoiy himoya tizimi, ijtimoiy sug‘urta, pensiya, ijtimoiy himoya mexanizmlari, inson huquqlari, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash, moliya tizimi, moliyaviy mexanizm.

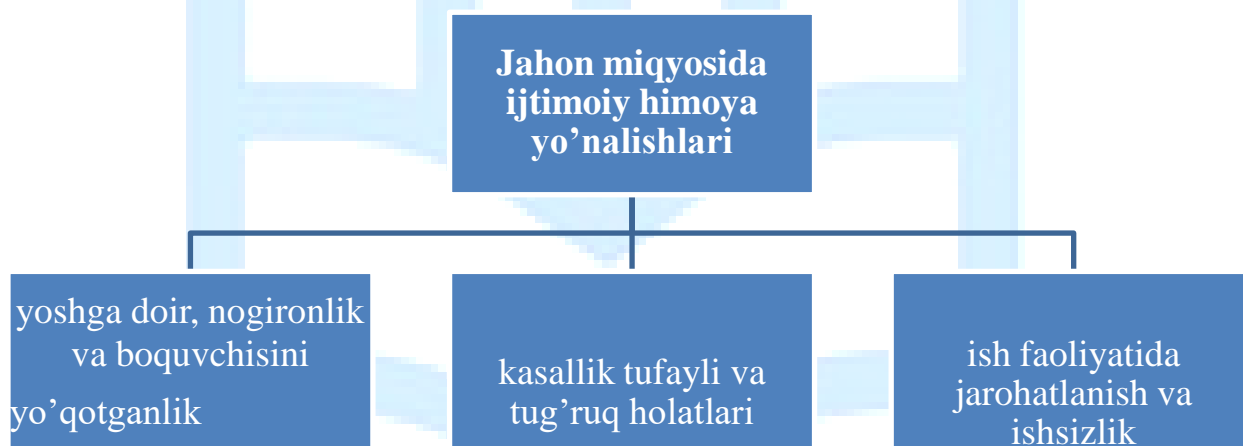
Xalqaro standartlar ijtimoiy himoyaga muhtoj odamlarni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishda mamlakatlar uchun yetakchi tamoyil bo‘lib xizmat qiladi. Maqolaning maqsadi aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlashni tartibga soluvchi xalqaro standartlarni tahlil qilish, bu sohada ham xalqaro, ham o‘zbekistonlik olimlarning hissasini o‘rganishdan iborat. Turli kelib chiqishga ega tadqiqotchilarining ishini o‘rganib chiqib, biz ijtimoiy himoyaga muhtojlarni qo‘llab-quvvatlashning samarali strategiyalari haqida tushunchaga ega bo‘lishimiz mumkin.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi ijtimoiy xavfsizlikni insonning asosiy huquqi sifatida tan olish uchun asos yaratadi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi insonlarning farovonligini qo‘llab-quvvatlash uchun soo‘liqni saqlash, ta‘lim va ijtimoiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini ta‘minlash muhimligini ta‘kidlaydi [1].

Xalqaro Mehnat Tashkiloti(XMT) bugungi kunda insonning asosiy huquqi sifatida ijtimoiy himoyani ilgari surmoqda. XMTning 2012 yildagi ijtimoiy himoya bo‘yicha 202-sonli tavsiyanomasi mamlakatlarni barcha muhtoj shaxslarga tegishli moliyaviy yordam ko‘rsatadigan keng qamrovli ijtimoiy himoya tizimlarini yaratishga chaqiradi [2].

XMTdan tashqari, Jahon soo'liqni saqlash tashkiloti (JSST) va Jahon banki ham umumiy tibbiy qamrovga erishish va qashshoqlikni kamaytirishda moliyaviy yordam muhimligini ta'kidlagan. Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan belgilangan Barqaror Rivojlanish Maqsadlari (BRM) tengsizlikni kamaytirish va qashshoqlikka barham berish kabi ijtimoiy himoya bilan boo'liq maqsadlarni o'z ichiga oladi. Ushbu xalqaro standartlar mamlakatlar uchun ijtimoiy himoyaga muhtoj odamlarni yetarli darajada moliyaviy qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydigan siyosat va dasturlarni ishlab chiqish uchun asos yaratadi.

Ijtimoiy himoyaga muhtoj kishilarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning xalqaro standartlari tahlili aholining zaif qatlamlarini munosib qo'llab-quvvatlashda mamlakatlar duch keladigan siyosat, amaliyot va muammolarning murakkab manzarasini ochib beradi. Xalqaro miqyosda ijtimoiy himoya dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishda yo'l ko'rsatuvchi asosiy tamoyillar, standartlar va ilo'or tajribalarni o'rganib, ushbu tadqiqot ehtiyojmandlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining xilma-xilligi, kamchiliklari va takomillashtirish imkoniyatlarini yoritib beradi.

1-rasm. Jahon miqyosida ijtimoiy himoya yo'nalishlari [3]

Ijtimoiy himoyaga muhtoj odamlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning xalqaro standartlarini tahlil qilish siyosatni ishlab chiqish va mamlakatlar bo'ylab amalga oshirish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan muhim tadqiqot yo'nalishidir. Ijtimoiy himoya tizimlari iqtisodiy qiyinchiliklar, zaiflik yoki ijtimoiy chetlanishga duchor bo'lgan shaxslar va oilalarning farovonligi va qadr-qimmatini

ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Moliyaviy qo'llab-quvvatlash dasturlari ijtimoiy himoya tizimlarining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, muhtojlarga zarur resurslarni taqdim etadi va qashshoqlik, tengsizlik va ijtimoiy nomutanosibliklarni bartaraf etishga yordam beradi.

Bu boradagi asosiy xalqaro standartlardan biri Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (IIMHTXP) bo'lib, u har bir insonning ijtimoiy ta'minot, jumladan, ijtimoiy suo'urta va ijtimoiy yordam olish huquqini tan oladi. IIMHTXP ishtirokchi-davlatlarni tegishli, foydalanish mumkin bo'lgan va kamsitilmaydigan ijtimoiy himoya dasturlarini taqdim etish orqali ushbu huquqni bosqichma-bosqich amalga oshirish uchun choralar ko'rishga majbur qiladi. Bu moliyaviy qo'llab-quvvatlash dasturlari eng muhtojlarga qaratilganligini, asosiy ehtiyojlarni qondirish uchun yetarli imtiyozlarni taqdim etishini va o'z vaqtida va samarali tarzda taqdim etilishini ta'minlashni o'z ichiga oladi.

Yana bir katta muammo shundan iboratki, ijtimoiy himoya tizimlarining murakkabligi va tarqoqligidir, bu shaxslarning tizimda harakatlanishi va ularga tegishli imtiyozlardan foydalanishni qiyinlashtirishi mumkin. Ko'pgina mamlakatlarda ijtimoiy himoya dasturlari bir-biriga mos keladigan vakolat va majburiyatlarga ega bo'lgan ko'plab idoralar tomonidan boshqariladi, bu esa ma'muriy samarasizlikka, harakatlarning takrorlanishiga va qamrab olishdagi bo'shliqlarga olib keladi. Ijtimoiy himoya dasturlarini tartibga solish va muvofiqlashtirish yordamga muhtoj odamlarning moliyaviy yordam olish imkoniyatini yaxshilashga yordam beradi va resurslardan samaraliroq foydalanishni ta'minlaydi.

Bundan tashqari, ijtimoiy himoya dasturlari uchun maqsadlilik va muvofiqlik mezonlari bilan bo'liq muammolar mavjud bo'lib, ular moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining samaradorligi va tengligiga ta'sir qilishi mumkin. Ba'zi hollarda, muvofiqlik mezonlari yordamga muhtoj bo'lgan, ammo muayyan talablarga javob bermaydigan shaxslarni chetga chiqarib, juda cheklovchi omil bo'lishi mumkin. Bu istisno qilish xatolariga olib kelishi va zaif aholini muhim yordamdan mosuvo qoldirishi mumkin. Boshqa tomondan, haddan tashqari keng

muvofiqlik mezonlari boshqa xatolariga olib kelishi va eng muhtojlarga yo'naltirilishi mumkin bo'lgan resurslarni qisqartirishi mumkin [4].

Ushbu muammolarni hal etish ijtimoiy himoya tizimini isloh qilish va muhtoj odamlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirishga kompleks yondashishni taqozo etadi. Bu ijtimoiy himoya dasturlariga davlat investitsiyalarini ko'paytirish, turli dastur va idoralar o'rtasida muvofiqlashtirish va integratsiyani yaxshilash, ma'muriy tartib-taomillarni soddalashtirish, eng ko'p muhtojlarga yordam berishga erishish uchun maqsadli mexanizmlarni takomillashtirish va imtiyozlarning asosiy ehtiyojlarni qondirish uchun adekvat bo'lishini ta'minlashni o'z ichiga oladi. Shuningdek, u ijtimoiy himoya dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishda kamsitmaslik, tenglik, ishtirok etish, oshkorlik va javobgarlik kabi inson huquqlari tamoyillariga sodiqlikni talab qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy himoyaga muhtoj kishilarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning xalqaro standartlari tahlili ijtimoiy himoya tizimlarining keng qamrovli, foydalanish mumkin, adolatli va iqtisodiy qiyinchiliklarga yoki zaiflikka duchor bo'lgan shaxslar va oilalarning turli ehtiyojlarini qondirishda samarali bo'lishini ta'minlash muhimligini ta'kidlaydi. . Xalqaro standartlar va ilo'or tajribalarga rioya qilgan holda, davlatlar muhtojlarni muhim resurslar bilan ta'minlaydigan, inson qadr-qimmati va farovonligini ta'minlovchi hamda global rivojlanish maqsadlariga erishishga hissa qo'shadigan inklyuziv va barqaror ijtimoiy himoya tizimlarini rivojlantirishi mumkin. Mavjud ijtimoiy himoya tizimlarining muammolari va cheklovlarini hal qilish siyosiy irodani, moliyaviy majburiyatni, siyosatning izchilligini va barcha uchun yanada mustahkam va inklyuziv jamiyatlarni qurish uchun manfaatdor tomonlarni jalb qilishni talab qiladi.

Xalqaro standartlar ijtimoiy himoyaga muhtoj odamlarga moliyaviy yordam ko'rsatishda mamlakatlarga rahbarlik qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ijtimoiy himoyaning samarali mexanizmlarini tushunishimizda xalqaro va o'zbekistonlik olimlarning hissasi muhim. Xalqaro standartlardan o'rganish va turli millatga mansub tadqiqotchilar bilan hamkorlik qilish orqali siyosatchilar ijtimoiy farovonlikni rivojlantiradigan va tengsizlikni kamaytiradigan inklyuziv va

barqaror moliyaviy yordam dasturlarini ishlab chiqishlari mumkin. Ijtimoiy himoyaga insonning asosiy huquqi sifatida ustuvor ahamiyat berishda davom etar ekanmiz, hech kim ortda qolmasligini ta'minlaydigan keng qamrovli tizimlarni yaratish uchun xalqaro standartlar va mahalliy tajribadan foydalanish zarur.

Adabiyotlar ro'yxati

1. "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi" (10.12.1948) Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 217 A (III) ko'rsatmasi orqali qabul qilingan va e'lon qilingan.
2. Xalqaro Mehnat Tashkilotining "Ijtimoiy himoya qilishning minimal darajalari bo'yicha" 202-sonli tavsiyanomasi (Jenevada 2012-yil 14-iyunda XMT Bosh konferensiyasining 101-sessiyasida qabul qilingan).
3. John W.R. Phillips Social Security Programs. Throughout the World: Europe, 2016, p-4, ISSA.
4. Sholdarov D. KAM TA'MINLANGAN OILALAR UCHUN NAFAQA VA MODDIY YORDAM TAYINLASH VA TO'LASH TARTIBI //Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari/Aktualnyye problemye sosialno-gumanitarnyx nauk/Actual Problems of Humanities and Social Sciences. – 2023. – T. 3. – №. 9.